

PRÁVNÍ NAUKA I

Pojem práva

Martin Škop

Co je to TEORIE PRÁVA

- Teorii práva můžeme chápat ve dvojím smyslu:
 - praktickém, a
 - poznávacím.
- Teorie práva napomáhá osáhnout bezrozpornosti právního systému.
 - Posiluje princip právní jistoty.
- Teorie práva představuje **popis systému pravidel, na kterých je právní řád (právo) vystavěn, a která jej uspořádávají a udržují v bezrozporném celku.**

Pojem práva

- Máme poměrně jasnou představu o tom, co právo je, neznamená to však, že umíme do jednoho celku spojit všechny jeho prvky, součásti a vlastnosti, aniž by nedocházelo k rozporům a dílčím odlišnostem. Proto je **obtížné vytvořit definici, která platí pro všechny případy**.
- Ota Weinberger: *„souhrn právních norem platných v určitém státě. Přitom jde nejen o souhrn obecných právních pravidel (zákonů, nařízení aj.), ale i o souhrn individuálních aktů, tj. právních rozhodnutí (např. soudní rozsudek). Obojí tvoří celek označovaný jako právní řád.“* Weinberger, Ota. Norma a instituce. Úvod do teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 9.
- **Právo je systém závazných pravidel vytvořených nebo uznaných státem, která tento stát vynucuje vůči svým občanům (nebo i jiným osobám), včetně toho, že jejich porušení trestá.**

Objektivní a subjektivní právo

- Pojem „právo“ nese více významů.
- **Právo objektivní** – souhrn nebo systém právních norem.
- **Právo subjektivní** – právní normou (právním pravidlem) určenou možnost chování nebo jednání právních subjektů. Pojem „subjektivní právo“ lze nahradit pojmem „oprávnění“.
- Viktor Knapp: *„Při rozlišování objektivního a subjektivního práva totiž, na rozdíl od např. od třídění práva veřejného a soukromého atd., nejde o různou kvalitu právních norem, nýbrž jednou (v případě práva objektivního) o právní normy a po druhé (v případě práva subjektivního) o určitou možnost chovat se podle nich, resp. v jejich rámci.“* (Knapp, V. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 51.)

Právo a jiné normativní systémy

- Právo nepůsobí ve společnosti izolovaně, proto (si) musí nalézt vhodný vztah k ostatním normativním systémům.
 - Nejvyšší soud přikládá sportovním pravidlům význam, a dokonce jim přiznává funkci i v systému práva: *„Pravidla chování pro lyžaře, vydaná Mezinárodní lyžařskou federací FIS, obsahují normy, jejichž dodržováním má být zajištěna bezpečnost uživatelů sjezdovky a slouží tak k předcházení vzniku škod, s nimiž zákon spojuje odpovědnost. I když nejsou obecně závazným právním předpisem, jsou tato pravidla pro lyžaře na sjezdové trati závazná, a to bez ohledu na to, zda jsou pramenem práva či nikoliv, jak je namítáno v dovolání.“* (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2005, sp. zn. 25 Cdo 1506/2004)
- S ostatními normativními systémy (sportovními normami, morálními normami, společenskými normami, náboženskými normami atd.) se právo prolíná i v předmětu, který reguluje, a kterým je **lidské jednání či chování**.

Znaky společné normativním systémům

- Normativnost (regulativnost)
- Obecnost

Zvláštnosti práva ve srovnání s jinými normativními systémy

- a) **všeobecná závaznost.** Právní normy zavazují všechny – bez rozdílu.
- b) **vynutitelnost práva státem,** tj. schopnost státu vynutit dodržování právních norem v případě, jsou-li porušeny.
- c) **zvláštní forma,** tedy vnější podoba, kterou právo musí mít.

Právo veřejné a právo soukromé

- **teorie zájmová:** veřejné právo chrání zájmy veřejné, zatímco soukromé právo zájmy soukromé, přičemž veřejným zájmům se přikládá vyšší hodnota (větší „právní cennost“) než zájmům soukromým.
- **teorie subordinační (mocenská):** účastníci soukromoprávních vztahů mají rovné postavení; ve vztazích veřejnoprávních se projevuje zákonem přesně vymezené nadřazené postavení nositele veřejné moci.
- **teorie organická:** veřejnoprávní jsou takové právní vztahy, v nichž jeden z účastníků vystupuje z důvodu výkonu funkce veřejného svazu nebo z důvodu své příslušnosti k některému veřejnému svazu.
- **teorie metody právní úpravy:** soukromoprávní metoda právní regulace je metodou rovnosti a žádný účastník nemůže druhému jednostranně ukládat povinnosti, ale ani na něj jednostranně převádět práva. Povaha a míra účasti subjektů soukromoprávních vztahů na vzniku a rozvíjení tohoto vztahu a na formování jeho obsahu je stejná, zatímco veřejnoprávní metoda právní regulace je naopak vertikální.

(usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 12.10.2004, čj. 5 As 11/2003 - 50, č. 630/2005 Sb. NSS)

- Veřejné a soukromé právo nejsou dva oddělené světy, v nichž by platila zcela a principiálně odlišná pravidla, nýbrž dvě sféry jednoho ve své podstatě jednotného a uceleného právního řádu. Vztah soukromého a veřejného práva chápe Nejvyšší správní soud jako vztah obecného a zvláštního práva. Soukromé právo upravuje práva a povinnosti subjektů práv bez ohledu na jejich specifickou povahu z hlediska jejich role při výkonu veřejné moci; oproti tomu veřejnoprávními je taková podmnožina množiny všech právních vztahů, která je charakterizována tím, že v daném právním vztahu je alespoň jeden z jeho subjektů vykonavatelem veřejné moci. (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27.9.2006, čj. 2 As 50/2005, č. 1034/2007 Sb. NSS)
- Administrativní pojetí moderního práva – veřejné právo převažuje vzhledem k tomu, že zasahuje do všech sfér práva

Princip právního státu

- Stát právo vytváří, podílí se na jeho uplatňování ve společnosti a také bývá jeho adresátem.
- Stát nemůže jednat jinak, než jak mu výslovně ukládají právní normy. Realizovat státní moc lze pouze na základě a v mezích práva.
 - čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky: *„Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.“*
- Převaha práva nad státem.
- Princip spojený s **vládou práva (principem legality) či zákonností.**

Přirozené právo a pozitivní právo

Přirozené právo nám může napomoci zjistit, co způsobuje, že *právo je právo*. Jaké podmínky musí být splněny, abychom pravidlo mohli označit jako právní pravidlo, tj. platné. Je-li dostatečné, že toto pravidlo splňuje formální kritéria – obvykle předem – stanovená lidmi (suverénem), která nám označí skutečnou vůli normotvůrce, pak si vystačíme s pojmem „pozitivní právo“. Pokud však nepovažujeme „právo“ pouze za produkt lidské vůle (rozhodnutí), ale hledáme v něm něco víc, co přesahuje časem a místem podmíněné rozhodnutí, neobejdeme se bez pojmu „přirozeného práva“.

Pozitivní právo

- Pozitivní právo je právo, které je výsledkem volní (rozumové a záměrné) lidské aktivity. Je to systém pravidel, který je vytvořený člověkem.
- Pozitivní právo je výsledkem volní lidské aktivity. Je vytvořeno lidmi, a jedná se o systémem pravidel, jehož vynucování a kontrola jsou neodmyslitelně spojeny se státem.
- Pozitivní právo je spojeno s pojmem **platnosti** (pokud je platné, existuje).
- **Pozitivní právo je systém pravidel, jakožto projevů lidské vůle, který působí na své adresáty, aby určitým způsobem jednali bez ohledu na svou vůli či záměry, který je spojen s určitým existujícím uznaným normotvůrcem, a které se projevuje v určité formě a jeho neuposlechnutí je spojeno s nepříznivými následky.**

Pozitivní právo - znaky

František Weyr:

- je výslovně stanovené;
- pochází od empirického normotvůrce;
- působí na společnost (facticita);
- je změnitelné (existují výjimky);
- je úmyslně stanovené.

Weyr, František. Teorie práva. Brno: Orbis, 1936, s. 85–86.

Přirozené právo

- „Model“ pozitivního práva.
- Stabilní prvek proměnlivého právního systému.
- Principy směřující k základním dobrům, které je nezbytné uskutečňovat.
- Přirozené právo můžeme spojit s pravidly, která jsou na základě svého obsahu (který je považován za dobrý, správný nebo i spravedlivý), považována za žádoucí do té míry, že mohou ovlivňovat právní pravidla, která jsou vědomě vytvářena člověkem.

Znaky přirozeného práva

Marcus Tullius Cicero o přirozeném právu tvrdil, že je:

- vlastní všem lidem a není omezeno na konkrétní místo;
- v souladu s opravdovým rozumem a není nutné jej vykládat (interpretovat), aby jej bylo možné použít;
- pevně zasazeno do přírody;
- neměnné v prostoru a čase;
- základní, tj. nemůže být ničím nahrazeno ani odstraněno.

Ibbetson, David. Natural Law in Early Modern Legal Thought. In Pihlajamäki, Heikki, Dubber, Markus D., Godfrey Mark (eds). The Oxford Handbook of European Legal History. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 567.

Racionální podstata přirozeného práva

Hugo von Grotius:

Přirozené právo je natolik racionální, že není vázáno na jakýkoli božský původ, a z tohoto důvodu je můžeme vnímat jako pokyny nebo návody, jak bychom se měli chovat, či jaká rozhodnutí, příkazy nebo činy jsou považovány za správné.

Pravidla přirozeného práva

- zdržet se brát to, co patří jiným osobám;
- pokud máme v držení věc někoho něco jiného, máme ji vrátit, stejně jako jakýkoli přínos, který jsme z toho získali;
- plnit sliby a napravit škody, jejichž vznik jsme zavinili;
- uznat určité věci, které si zaslouží trest.

Grotius, Hugo. Rights of War and Peace. Cambridge: John Parker, 1853, s. xxv.

Vztah přirozeného práva a pozitivního práva

- Vztah k zásadě *lex iniusta non est lex* (pokud zákon není spravedlivý, není to zákon).
 - Určitou protiváhou je tvrzení, že i tvrdý zákon je stále zákon a má se dodržovat bez ohledu na to, že působí křivdy (*dura lex, sed lex*).
- Můžeme na právní normu klást i další nároky (morálnost, spravedlnost atp.) a poměřovat ji s nějakým ideálem?
- Je právní norma platná/neplatná na základě pozitivněprávních (spíše formálních) kritérií nebo zda by pro svou platnost měla být i spravedlivá (dobrá, morální atd.)?